

**RAPPORT FRÅN
FOLKHÄLSOKOMMITTÉN**

HÄLSAN EN DEL AV VALET

Riktlinjer för medicinsk studie- och yrkesvägledning

Januari 2008

Innehållsförteckning:	sida
Inledning	3
Studie- och yrkesvägledning - riktad till alla elever	3
Studie- och yrkesvägledarens ansvar	3
Sekretess	4
Samverkan	4
Grundskolan	5
Gymnasiet	5
Medicinsk studie- och yrkesvägledning – några fakta	6
Arbetsmiljöverkets regler	6
Andra myndigheters regler	7
Syn och hörsel	7
Studie- och yrkesvägledning vid allergi, astma och eksem	7
Webbadresser	8
Arbetsgrupp	9

Inledning

Medicinsk studie- och yrkesvägledning (medicinsk SYV) ställer stora krav på kunskaper om arbetslivets villkor i en föränderlig tid i relation till individens förutsättningar. En elev som har ett funktionshinder i en miljö kan efter anpassning av arbetsmiljön kanske fungera alldeles utmärkt på en arbetsplats som vid en första anblick inte alls bedöms lämplig. All vägledning måste därför ske med respekt och lyhördhet och utgå från elevens egna önskemål.

Det finns i dag en betydande kunskap om hur exponeringar i arbetsmiljön kan inverka negativt på vår hälsa. Denna kunskap finns emellertid oftast på gruppnivå och går inte utan vidare att överföra till individuell vägledning. Dessutom är forskningen om medicinsk studie- och yrkesvägledning sparsam och vi vet inte något säkert om effekter av rådgivning/vägledning. Kunskapen om huruvida vissa sjukdomar eller funktionsnedsättningar gör personen mera känslig för påverkan av faktorer i arbetsmiljön är bristfällig. Det är därför vanskligt att med bestämdhet ge medicinskt välgrundade råd i det enskilda fallet och vid gymnasievalet måste i allmänhet elevens intresseinriktning prioriteras. Däremot kan nästan alltid information av mer allmän karaktär avseende hälsorisker i olika arbetsmiljöer lämnas. Nedanstående genomgång av olika hälsoproblem i relation till studie- och yrkesval skall därför uppfattas som ett stöd i diskussionen omkring eventuella ogynnsamma faktorer ur hälsosynpunkt.

Arbetslivet är föränderligt vilket innebär att vilka exponeringar som kan förekomma i olika yrken också ständigt förändras. Yrkestitel är idag ofta en ganska dålig markör på exponering samtidigt som potentiellt skadliga exponeringar kan förekomma i nya, ibland oväntade miljöer. Det är därför svårt att ge en meningsfull lista över riskyrken utan det relevanta är att diskutera i termer av exponeringar som i litteraturen visats vara förknippade med ökade risker.

Elever som går i den obligatoriska särskolan och elever som har allvarlig psykosocial problematik kräver särskilt hänsynstagande och kan engagera hela elevhälsoteamet.

Elever med sjukdom av en sådan svårighetsgrad att den kräver regelbunden behandling, bör ha en samtalskontakt och få rådgivning även av sin behandlande läkare.

Konsulentverksamhet kompletterar den medicinska studie- och yrkesvägledningen. Detta gäller till exempel vid betydande syn och/eller hörselnedsättning samt vid uttalade rörelsehinder.

Studie- och yrkesvägledning - riktad till alla elever

Skolan ska utveckla elevernas förmåga att

- Söka information, kunskap och att orientera sig om utbildningar, praktik och arbetsmarknad
- Identifiera och formulera sina behov, intressen och förutsättningar
- Göra val och fatta relevanta beslut
- Se möjligheter till att förverkliga sina idéer och tillgodose sina behov

Studie- och yrkesvägledarens ansvar

Under vägledningssamtalet ska hälsans betydelse uppmärksammas.

Det är viktigt att studie- och yrkesvägledaren uppmärksammar eleven om hälsans betydelse inför kommande val. Eleven bör reflektera över sin hälsa för att kunna välja en så frisk framtid som möjligt.

Vissa branscher/yrken ställer krav på god hälsa exempelvis inom byggbranschen, transportsektorn och arbeten där man har kontakt med djur eller kemikalier. För att få mer information om yrken och hälsa gå till länklistan i slutet av dokumentet.

Sekretess

Sekretessen i skolan regleras i huvudsak i 7 kap. 9 § sekretesslagen. När det gäller den delen av skolverksamheten som avser elevvård (skolhälsovården undantaget) kan sekretessen delas in i tre kategorier. För den särskilda elevvård som bedrivs av psykologer och kuratorer finns bestämmelser om sträng sekretess i 7 kap. 9 § första stycket.

Den svagare sekretessen för elevvårdande verksamhet i övrigt regleras i samma paragraf andra stycket. Denna sekretess gäller för studie- och yrkesvägledare, rektorer och lärare. Detta innebär att sekretess råder om personliga förhållanden endast om den enskilde eller någon närstående lider men av att uppgiften lämnas ut eller om den enskilde uttryckligen har sagt att uppgiften inte får lämnas ut.

Skolhälsovården lyder under Hälso- och sjukvårdslagen och utgör en självständig verksamhetsgren inom skolan. Skolhälsovården har den starkaste sekretessen enligt 7 kap. 1 § sekretesslagen. Det innebär att uppgifter om elevens hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden inte får lämnas ut utan elevens/vårdnadshavarnas samtycken. Skolhälsovården skall också vid utlämning av uppgifter göra en bedömning av att eleven inte lider men av att uppgifter lämnas ut.

Samverkan

Det är viktigt att flera aktörer samverkar runt eleven när det gäller medicinsk SYV. I samverkan kring eleven ingår följande representanter beroende på vilken medicinsk SYV som eleven behöver: studie- och yrkesvägledare, skolhälsovård, synkonsulent, hörselpedagog, arbetsförmedling och sjukvården. Samverkan bör ske på individ och gruppnivå.

Individnivå

Skolhälsovården och studie- och yrkesvägledaren kan och bör alltid samverka för att eleven ska kunna göra ett bra val. Samverkan möjliggörs efter att elev på gymnasiet och elev och förälder på grundskolan gett sitt samtycke. På hälsouppgifterna som skolhälsovården använder på högstadiet finns en fråga till föräldrarna om detta. Elev/vårdnadshavare rekommenderas också att ta upp frågan om hälsans betydelse inför studie- och yrkesvalet med behandlande läkare.

Skolhälsovården är en naturlig kontakt mellan sjukvården och skolan. Vid kroniska sjukdomar och vid funktionshinder rekommenderas att skolhälsovården, efter samtycke, tar en kontakt med behandlande läkare.

För avgångselever på gymnasiet som har ett funktionshinder där funktionshindret kommer att utgöra ett arbetshinder är det värdefullt om skolan initierar ett planeringsmöte med kontaktpersonen för Unga med Funktionshinder på Arbetsförmedlingen tillsammans med övriga berörda verksamheter runt eleven.

Gruppnivå

Studie- och yrkesvägledaren och skolsköterskan bör tillsammans informera om medicinsk SYV på föräldramötena i årskurs åtta eller nio inför gymnasievalet och i årskurs 1 på gymnasiet inför inriktningsvalet.

Gymnasiemässan är ett forum där skolsköterskan och studie- och yrkesvägledaren tillsammans kan ge information. Samverkan på gruppnivå kan också ske genom gemensam fortbildning.

Grundskolan

Hälsosamtal årskurs 7/8

Skolsköterskan frågar eleven om dennes tankar om gymnasie- och yrkesval. Eleven och skolsköterskan diskuterar inriktningsval/yrkesval ur ett hälsoperspektiv. Om eleven har medicinska problem som kan vara av betydelse i studie- och yrkesvalet tas detta upp i samtalet. Exempel på medicinska problem kan vara allergiska sjukdomar som kräver daglig behandling.

Eleven (ev. tillsammans med vårdnadshavarna) erbjuds vid behov ett vägledningssamtal med studie- och yrkesvägledaren. Skolsköterskan kan vara med på detta samtal. Efter samtycke från vårdnadshavarna (se bilaga 3) och elev informeras studie- och yrkesvägledaren om medicinska problem som kan påverka gymnasieval/yrkesval.

Skolsköterskan tar vid behov kontakt med behandlande läkare för att be denne ge eleven vägledning inför gymnasievalet/yrkesvalet.

Om eleven tänker söka ett program på gymnasiet som kräver normalt färgseende erbjuder skolsköterskan en färgsinnesundersökning. Se metodhandbok kapitel 2. Även elever med andra yrkesval t.ex målaryrken kan ha glädje av färgsinnesundersökningen varför skolsköterskan bör erbjuda den med frikostighet.

Studie- och yrkesvägledaren kan också kontakta skolhälsovården för att få aktuell information om elevens hälsa efter samtycke från vårdnadshavare/elev.

Årskurs 9

Inför gymnasievalet i årskurs 9 kan vissa elever behöva en mer riktad medicinsk SYV av SHV och studie- och yrkesvägledaren. Ibland kan även andra personer behöva bjudas in till exempel hörselkonsulent, arbetsförmedlare, synkonsulent, habiliteringspersonal, allergikonsulent eller behandlande läkare.

Vid vägledningssamtal hos studie- och yrkesvägledaren kan det visa sig att elev med specifika hälsoproblem ex. synnedbättning skall söka ett gymnasieprogram där det är av vikt för utbildningen och senare anställning med normal synskärpa. Eleven skall då hänvisas till skolhälsovården eller behandlande läkare.

Gymnasieskolan

Hälsosamtal årskurs 1

Skolsköterskan diskuterar inriktningsval/yrkesval med eleven ur ett hälsoperspektiv.

Efter samtycke från eleven informeras studie- och yrkesvägledaren om medicinska problem som kan påverka studie- och yrkesvalet. Eleven erbjuds vid behov ett vägledningssamtal med studie- och yrkesvägledaren. Skolsköterskan kan vara med på detta samtal.

Riktad undersökning/information om hälsa utifrån ett yrkesmedicinskt perspektiv på vissa gymnasieprogram. Färgsinnesundersökning vid behov.

Årskurs 2-3

Inför elevens fortsatta val kan vissa elever fortlöpande behöva en mer riktad medicinsk SYV av skolhälsovården och studie- och yrkesvägledaren. Ibland kan även andra externa instanser behövas bjudas in (Se årskurs 9).

Medicinsk studie- och yrkesvägledning – några fakta

Medicinsk vägledning i hälsosamtalen anpassas till elevens eventuella medicinska problematik och övriga förutsättningar i pedagogiskt, socialt och psykologiskt hänseende.

Vägledningen skall styras av principen om "frisktänk" och med mindre tonvikt på "risktänk". Det innebär att elevens friska sidor skall uppmärksammas och stärkas samtidigt som det ges saklig information om risker i olika arbetsmiljöer. Detta förhållningssätt är särskilt viktigt för ungdomar med funktionshinder. Informationen bör inte bara handla om risker utan också om hur man kan minimera risken och därmed kan förebygga ohälsa.

För elever med sjukdomar som epilepsi, diabetes, hjärt- och lungsjukdomar, synedsättning, hörsel- och balansrubbnings och neurologiska sjukdomar kan möjligheten att välja vissa yrkesområden vara begränsad på grund av hälsokrav från olika myndigheter. Man kan också i vissa fall tänka sig att påfrestningar inom yrket kan förvärra grundsjukdomen vilket eleven bör informeras om.

Myndigheters regler av intresse för medicinsk SYV kan aktualiseras i två olika situationer. Den ena situationen är att en viss exponering förekommer i undervisningen på skolan eller under praktikperioder utanför skolan. Det kan handla om att eleven måste genomgå läkarundersökning, i vissa fall med bedömning av om det finns medicinska hinder mot att eleven utsätts för exponeringen i fråga (tjänstbarhetsbedömning). Den andra situationen är att eleven har en sjukdom eller funktionsnedsättning som innebär direkt hinder för vissa framtida arbeten.

Arbetsmiljöverkets regler

Arbetsmiljöverkets (AV) författningssamling riktar sig till arbetsgivare som för skolan är kommunen som delegerat ansvaret till rektor/verksamhetschef. För fristående skolor är det styrelsen för skolan som är arbetsgivaren. För praktikplatser har skola och arbetsgivare ett delat ansvar.

För några arbeten ställer AV krav på obligatorisk läkarundersökning med sk tjänstbarhetsintyg enl. AV:s författning Medicinska kontroller (AFS 2005:6). Läkare som utfärdar tjänstbarhetsintyg skall ha särskild kompetens (se kompetenskrav i AFS 2005:6) Det innebär att vissa krav på hälsa måste vara uppfyllda för att man skall få arbeta i följande exponeringar: bly och kadmium, kvarts, asbest och vissa syntetiska oorganiska fibrer (eldfasta keramiska fibrer, specialfibrer eller kristallina fibrer, se AFS 2004:1, 18 §), vissa hårdplaster samt vid mast- och stolparbete, rök- och kemdykning och annat dykeriarbete.

Den exponering som enligt erfarenhet framför allt kan vara aktuell i skolan är hårdplastkomponenten isocyanat. Den förekommer bl a i billacker. Förekomst av astma eller annan mera allvarlig sjukdom i lungor eller luftvägar är vanligen hinder mot arbete med isocyanater. Annan exponering för hårdplast under gymnasietiden kan vara epoxi i byggprogrammet (vid golvläggning) där man skall genomgå läkarundersökning men det finns inget krav på tjänstbarhetsbedömning. Inför praktikperioder och om exponeringen förekommer i utbildningen på skolan måste alltså eleven genomgå läkarundersökning.

Andra föreskrifter från AV av intresse för förhållanden under gymnasietiden omfattar vibrationer (AFS 2005:15) och buller (AFS 2005:16). Om en elev utsätts för vibrationer av en viss omfattning, det sk insatsvärdet, skall eleven erbjudas läkarundersökning. Om insatsvärdet för buller överskrider skall hörselundersökning erbjudas. Det kan krävas en riskbedömning för att klarlägga exponeringen. Ingenting hindrar att skolan erbjuder dessa undersökningar även om exponeringen inte överskrider insatsvärdena. Detta kan vara möjligheter till information avseende hälsoriskerna med dessa exponeringar och råd för att

minska riskerna. För personer under 18 års ålder finns särskilda regler (Minderåriga, AFS 1996:1). Enligt den föreskriften krävs det läkarintyg för gymnasieundervisning vid några situationer som bergarbete, i vissa vårdmiljöer (t ex akutmottagning, intensivvård), och vid exponering för kvarts eller bly.

Andra myndigheters regler

Det finns andra arbeten med hälsokrav där respektive tillsynsmyndighet utfärdar regler. Tyvärr tycks det inte finns någon övergripande sammanställning av dessa regler.

Exempel är:

- Flygledare
- Yrkespilot
- Polis
- Vissa officersyrken i försvaret
- Yrkesförare
- Livsmedelsarbete
- Spårtrafik
- Sjömän
- Yrken där man är utsatt för strålning

Syn och hörsel

Nedsatt hörsel:

- Ensidig dövhet kan ge problem att lokalisera ljud, t ex i trafiken
- Undvik bullriga arbetsplatser

Synnedläggning

- Flera yrken har synkrav utan korrektion
- Kraven i de flesta yrken är i allmänhet synskärpa 0,8 med korrektion.

Färgseende

Exempel på arbeten som kräver fullgott färgseende:

- Lokförare och vissa andra arbeten med järnvägsanknytning
- Yrkespilot
- Flygledare
- Sjöbefäl
- Vissa officersyrken i försvaret
- Polis

Det finns också branscher där inte kraven är tvingande utan man bör ha sinne för färger, eller åtminstone kunna skilja dem åt.

- Elektriker
- Grafiker
- Florist
- Billackerare
- Byggnadsmålare
- Konservator

Studie- och yrkesvägledning vid allergi, astma och eksem.

Mål

Målet med medicinsk studie- och yrkesvägledning vid allergi, astma, och eksem är dels att skydda mot försämring, dels att förhindra nyinsjuknade hos särskilt känsliga. Vägledningen skall genom överföring av medicinsk information medverka till ökad kunskap hos eleven om riskfyllda miljöer. Denna kunskap är en av flera faktorer som ingår i elevens beslutsunderlag.

I komplicerade fall, t ex svår sjukdom, bör eleven föreslås också rådfråga sin behandlande läkare. Även annan vårdinrättning som allergi-, hud- eller arbetsmedicinsk mottagning, kan konsulteras. Det är värt att påpeka att eleverna gör val vid en tidpunkt i livet då många befinner sig i en fas av förnekande av sin sjukdom snarare än i en fas av acceptans och vilja till behandling varför förekomst av symtom kan vara svårvärderad.

Ungdomar med allergier

De vanligaste reaktionerna vid allergi är eksem, astma, hösnuva och nässelutslag. Ungdomar med specifika allergier behöver informeras om riskerna med yrken som kan innebära en försämring av allergin. Ungdomar med symtom i kontakt med pälsdjur bör undvika arbete med djur som djurskötare eller liknande yrken och vid uttalad födoämnesöverkänslighet kan yrken inom restaurang och storkök vara mindre lämpliga.

Ungdomar med astma

Vid astma föreligger vanligen en allmänt ökad retbarhet i luftvägarna. Det är ofta denna retbarhet som ställer till problem i arbetslivet. Den ökade retbarheten gör att man kan reagera med andnöd, pip i bröstet eller hosta vid olika exponeringar i miljön. Sådana exponeringar med exempel kan grupperas enligt följande:

- *Allergiframkallande ämnen.* Hantering av livsmedel som mjöl, fisk, skaldjur eller kryddor. Även latexhandskar, vissa växter och pälsdjur.
- *Reaktiva kemikalier.* Härdplaster som isocyanater, akrylater. Hårblekningsmedel.
- *Irriterande ämnen.* "Gas, rök eller damm". Kan förekomma i de mest skiftande miljöer. Vanligen gäller ju kraftigare exponering – desto större risk för besvär.

Dessa exponeringar kan, förutom att utlösa astmabesvär, även orsaka en mera långvarig försämring av astmasjukdomen. Det är också dessa exponeringar som medför en ökad risk att utveckla astma bland tidigare friska.

Bland yrken med risk för försämring av astmasymtom kan nämnas t.ex. bagare (mjöldamm), frisör (olika typer av kemikalier), florist (pollen och dofter), brandman (rök) .

Ungdomar med eksem

Arbeten med mycket våtarbete, t.ex frisörer eller vid stora krav på god handhygien hos städ- och vårdpersonal, innebär ökad risk för handeksem..

Ungdomar som har eller har haft handeksem löper störst risk för försämring.

Webbsidor

www.av.se Arbetsmiljöverket

www.sit.se Specialpedagogiska institutet

www.jobbafrisk.se Yrkes och miljömedicin Stockholms läns landsting

www.arbetsformedlingen.se

Svenska barnläkarföreningens sektion för barn- och ungdomsallergi – Stencilkommittén
Yrkesrådgivning – information om skollinjeval och yrkesval vid astma/eksem (nr 18)

Rev. Datum 2006. www.barnallergisektionen.se/stenciler_nya06/a5_yrkesrad

Deltagare i arbetsgruppen:

Cecilia Renman, Skolhälsovårdsöverläkare, Skolhälsan , Sociala resursförvaltningen
Margareth Nordström, Samordnande skolsköterska, Skolhälsan, Sociala Resursförvaltningen
Ann-Britt Claesson, Medicinsk ledningsansvarig skolsköterska, Utbildningsförvaltningen
Jan Sernhede, Studie- och yrkesvägledare, Vägledningscentrum
Christian Ljungdahl, Studie- och yrkesvägledare, Vägledningscentrum
Jonas Brisman, Överläkare, Arbets- och miljömedicin, Sahlgrenska Universitetssjukhuset
Rosita Sundberg, Allergikoordinator, Allergisektionen, Sahlgrenska Universitetssjukhuset
Mainor Åmark, Allergikonsulent, Allergimottagningen, Drottning Silvias barn- och ungdomssjukhus
Gerd Cederholm, samordnare för unga med funktionshinder i Göteborg, Arbetsförmedlingen

Elektronisk kopia finns på www.vgregion.se/folkhalsa

